QISHLOQ MAKTABIDA TAHSIL OLAYOTGAN YOSHLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK HAMDA IJTIMOIY JIHATLARI

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В СЕЛЬСКИХ ШКОЛАХ

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL ASPECTS OF YOUTH STUDYING IN RURAL SCHOOLS

Tajiyev Daniyor Davlatyorovich
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi,

Annotatsiya. Ushbu maqolada qishloq maktabida tahsil olayotgan yoshlarning pedagogik-psixologik hamda ijtimoiy jihatlari o‘rganilgan va taxlil qilingan. Qishloq maktab o‘quvchilarining pedagogik, psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini tahlil qilish, ularning huquqiy madaniyatini shakllantirishning samarali usullari hamda ijtimoiy-pedagogik mexanizmlariga doir materiallar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: qishloq, xudud, xuquq, jixat, ijtimoiy, pedagogik, psixologik, taxlil, burch, vazifa.

Аннотация. В данной статье изучаются и анализируются педагогические, психологические и социальные аспекты обучения молодежи в сельской школе. Представлены материалы по анализу педагогических, психологических и социальных характеристик сельских школьников, эффективных методов формирования их правовой культуры и социально-педагогических механизмов.

Ключевые слова: деревня, территория, право, аспект, социальный, педагогический, психологический, анализ, долг, задача.

Abstract. This article examines and analyzes the pedagogical, psychological, and social aspects of young people studying in rural schools. It presents material regarding the analysis of the pedagogical, psychological, and social characteristics of rural school students, as well as effective methods and socio-pedagogical mechanisms for fostering their legal culture.

Keywords: village, region, law, aspect, social, pedagogical, psychological, analysis, duty, task.

Oxirgi o‘n yillikda mamlakatda olib borilayotgan islohotlar asosiy e’tiborni qonun ustuvorligini ta’minlash, demokratik tamoyillarni mustahkamlash hamda faol fuqarolik jamiyatini barpo etishga qaratdi. Shu davr mobaynida qonunlarni amaliyotga tatbiq etish tizimi takomillashtirildi, davlat boshqaruvida shaffoflik va javobgarlik oshirildi.

Ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar yoshlar uchun malaka oshirish va bilim olish imkoniyatlarini kengaytirdi. Yangi ta’lim dasturlari, kasb-hunar markazlari va uzoqdan o‘qitish imkoniyatlari orqali talabalar zamonaviy kasblarga tayyorlanmoqda.

Bundan tashqari, yoshlarni ijtimoiy va huquqiy madaniyatga yo‘naltirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ularning ijtimoiy faolligini oshirish, jamoat ishlarida ishtirok etishiga ko‘maklashish va huquqiy savodxonlikni oshirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Mamlakatimizda ta’lim sohasida so‘nggi yillarda jiddiy o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Barcha ta’lim bosqichlarini qamrab olgan islohotlar dasturi ta’lim darajasini ko‘tarish, yoshlarni har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida tarbiyalash, shuningdek, o‘qituvchilarning professional ko‘nikmalarini oshirish va ularning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlashga qaratilgan.

Umumta’lim maktablari bu tizimning poydevori bo‘lib, ulardagi o‘quv jarayoni sifati va imkoniyatlar mamlakatning istiqboldagi rivoji hamda malakali mutaxassislar tayyorlash salohiyatini belgilab beradi.

Yosh avlodga zamonaviy talablarga javob beradigan sifatli ta’lim berish, ularni mehnat bozorida talab qilinadigan kasblarga o‘rgatish, shuningdek, fuqarolik faolligi va huquqiy madaniyatini shakllantirish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Shu bois umumiy o‘rta ta’limni yangicha talablar asosida tashkil qilish, sohaning huquqiy asoslarini takomillashtirish va belgilangan vazifalarni amaliyotga tatbiq etishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta’lim tizimini rivojlantirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri — fuqarolarni, ayniqsa yoshlarni davlat hisobidan kasb-hunarga o‘qitish va ularni zamonaviy texnika hamda texnologiyalar bilan ishlashga o‘rgatishdir. Hozirgi kunda texnologiyalar tez sur’atlar bilan rivojlanayotgan sharoitda an’anaviy ta’lim tizimi yetarli bo‘lmay qolmoqda. Shu sababli strategiyada raqamli kompetensiyalar, amaliy

ko‘nikmalar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish malakalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu yondashuv yoshlarning ta’lim olish huquqini nafaqat maktab yoki universitet darajasida, balki kasb-hunar orqali ham amalga oshirish imkonini yaratadi, ularning hayotiy maqsadlariga erishishiga poydevor bo‘ladi [1].

Qishloq maktablarida tahsil olayotgan yoshlarning pedagogik-psixologik va ijtimoiy xususiyatlari ular yashaydigan muhitning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi, infratuzilma imkoniyatlari hamda ta’lim, madaniyat va sport muassasalari holatiga bevosita bog‘liq ravishda shakllanadi. Hududlarda saqlanib qolayotgan tizimli muammolar — malakali pedagog kadrlar yetishmasligi, qo‘shimcha ta’lim muassasalari va ixtisoslashgan o‘quv markazlarining yo‘qligi, ijtimoiy muhitning nisbatan torligi, shuningdek, yoshlarning uy-ro‘zg‘or yumushlariga ko‘p vaqt sarflashi — o‘quvchilarning bilim darajasi, ijtimoiy faolligi va huquqiy madaniyati rivojiga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shu munosabat bilan so‘nggi yillarda qishloq hududlarini kompleks rivojlantirish davlat siyosatining markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylantirildi. Qisqa va o‘rta muddatli davlat dasturlari doirasida aholi turmush farovonligini oshirish, ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilash, yangi ta’lim muassasalarini barpo etish, mavjud maktablarni rekonstruksiya qilish hamda ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga qaratilgan izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bunday yondashuv qishloq yoshlarining ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ularning zamonaviy kasb va ko‘nikmalarni egallashiga qulay sharoit yaratishga xizmat qilmoqda [2].

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, qishloq yoshlarining ta’lim olishidagi qiyinchiliklar nafaqat O‘zbekistonda, balki Markaziy Osiyo, MDH va boshqa xorijiy davlatlarda ham kuzatiladigan global muammo hisoblanadi. Malakali o‘qituvchilar tanqisligi, maktablarning moddiy-texnika bazasi nochorligi, hududiy ma’muriyatlarning iqtisodiy ahvoliga bog‘liqlik kabi omillar qishloq o‘quvchilarining sifatli ta’lim olishiga jiddiy to‘siq bo‘lib qolmoqda. Natijada, qishloq yoshlarining akademik ko‘rsatkichlari, ijtimoiy faolligi va huquqiy madaniyati pastligi muammosi dolzarbligicha qolmoqda.

Har bir davlat o‘zining milliy va hududiy xususiyatlaridan kelib chiqib, qishloq maktablarini qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchilarga teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish bo‘yicha turli strategiyalarni amalga oshirmoqda. Ammo barcha holatlarda asosiy maqsad bir — yosh avlodning bilim olishiga qulay sharoit yaratish, ularning o‘qishga bo‘lgan

intilishini kuchaytirish va kelajakda raqobatbardosh mutaxassislar bo‘lib shakllanishiga xizmat qilishdir.

O‘zbekistonda ijtimoiy hayotning boshqa sohalari qatori ta’lim tizimida ham keng ko‘lamli islohotlar olib borilmoqda. Ushbu jarayon qishloq maktablari faoliyatida ham muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ularni rivojlantirishda jamiyatdagi yangilanishlar, ota-onalar va o‘quvchilarning sifatli ta’limga bo‘lgan ehtiyojlari hisobga olinmoqda. Zamonaviy talablar asosida yangi maktab binolari barpo etilib, mavjud muassasalar o‘quv-texnik vositalar bilan jihozlanmoqda. Ilg‘or xorijiy tajriba asosida darsliklar tayyorlanib, ta’lim-tarbiya jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalar tatbiq etilmoqda [2,3].

Shu bilan birga, mazkur yo‘nalishda ayrim muammo va ziddiyatlar saqlanib qolmoqda. Xususan, qishloq yoshlarining sifatli ta’lim va turli qo‘shimcha xizmatlarga bo‘lgan ehtiyojlari bilan hududlarda mavjud imkoniyatlar o‘rtasida muayyan nomutanosiblik kuzatilmoqda.

Tarixan qishloq maktablari nafaqat ta'lim muassasasi, balki butun hududning madaniy va ijtimoiy hayot markazi sifatida ham faoliyat yuritgan. Bu yerda turli tadbirlar, bayramlar, sport musobaqalari o'tkazilib, mahalla ahli birlashgan, faxriylar va faollar bilan uchrashuvlar tashkil etilgan. O‘quvchilar esa qishloq hayotida faol ishtirok etib, jamoaviy ishlar va tashabbuslarda qatnashgan. Biroq so‘nggi yillarda ayrim hududlarda bu an’analar susayib, maktabning mahalla va qishloq ijtimoiy hayotidagi o‘rni kamayib bormoqda.

Shu sababli bugungi kunda qishloq maktabining yoshlarni jamoaviylik, milliy qadriyatlar va an’ana ruhida tarbiyalovchi markaz sifatidagi rolini qayta tiklash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Maktabda to‘garaklar, seksiyalar, madaniy kechalar tashkil etish, faxriylar va muvaffaqiyatli insonlar bilan uchrashuvlar o‘tkazish orqali yoshlarda vatanparvarlik, mehnatsevarlik, odob-axloq kabi ezgu fazilatlarni shakllantirish mumkin. Bunday yondashuv nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki o'quvchilarning ijtimoiy faolligi va huquqiy madaniyatini ham mustahkamlaydi [4].

Qishloq muhitining ta’lim-tarbiya jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi tomonlari ham bor. Birinchidan, qishloqda maktab, mahalla, ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasida yaqin munosabatlar bo‘lgani uchun ular bolaning ta’limi va tarbiyasi masalasida samarali

hamkorlik qila oladi. Bu esa o‘quvchining har tomonlama rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi.

Ikkinchidan, qishloq o‘quvchilari yoshiga mos ravishda qishloq xo‘jaligi va boshqa amaliy ishlar bilan shug‘ullanadi. Bu ularda mehnat ko‘nikmalarini shakllantiradi va olgan bilimlarini hayotda qo‘llashga o‘rgatadi. Uchinchidan, tabiatga yaqinlik, toza havo va ochiq fazo yoshlarning jismoniy va ruhiy salomatligi uchun foydali.

To‘rtinchidan, qishloqda milliy urf-odatlar, an’analar va mahalla jamoatchiligining fikri kuchli ta’sirga ega. Bu o‘quvchilarning xulq-atvori, odob-axloqi va dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Xulosa qilib aytganda, qishloq muhiti bolaning ta’lim va tarbiyasida o‘ziga xos ijobiy imkoniyatlarni taqdim etadi [5,6].

Qishloq o‘quvchi-yoshlarining xususiyatlari hududning geografik joylashuvi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti va mavjud infratuzilmaga qarab farqlanishi mumkin. Olis hududlar, tuman markazlari yoki shaharlarga yaqin joylashgan qishloqlardagi yoshlarning ta’lim olish imkoniyatlari bir xil emas. Jumladan, Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlaridagi hamda Toshkent shahriga yaqin hududlardagi o‘quvchilarning dunyoqarashi, qiziqishlari, kasb tanlashga intilishi va mehnatga munosabatida muayyan tafovutlar kuzatilishi tabiiy. Shunga qaramay, ularning xulq-atvori, pedagogik-psixologik rivojlanishi va ijtimoiylashuviga xos ayrim umumiy jihatlarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

Qishloq yoshlarining ijtimoiy o‘ziga xosliklari ularning ijtimoiylashuvida oila muhiti, mahalla va qishloq jamoasi, mahalladoshlik, qo‘shnichilik munosabatlari, kundalik uy yumushlari va mehnat bilan shug‘ullanishning erta boshlanishi katta ta’sirga ega bo‘lishida ko‘rinadi.

Qishloq maktabining mahalliy jamoa bilan ishlash imkoniyati shahar maktabiga qaraganda kengroq. Tabiat, urf-odat va milliy an’analarga yaqinlik, jamoatchilik fikri hamda pedagog obro‘sining kuchli ta’siri bu jarayon uchun qulay sharoit yaratadi. Ota-onalarning bir-biriga yaqin yashashi, muntazam muloqot qilishi va o‘qituvchining oila sharoitidan yaxshi xabardorligi ham ta’lim-tarbiya ishlarini mahalliy ehtiyojlarga mos olib borishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 08.09.2025 yildagi PQ-277-son, “Maktabdan tashqari ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, https://lex.uz/ru/docs/7730550

2. Maktab ta’limidagi kamchiliklar o‘rganildi, ustuvor vazifalar belgilandi, 02.03.2020, https://president.uz/uz/lists/view/3421

3. Sun’iy intellekt sohasining infratuzilmasi va kadrlar salohiyati rivojlantiriladi [Elektron manba]. – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. https://president.uz/uz/lists/view/8545 (murojaat sanasi: 08.12.2025).

4. Maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha ustuvor vazifalar belgilandi, 28.01.2022, https://president.uz/uz/lists/view/4945

5. Turdiyeva R. Yoshlarning xukukiy madaniyatini shakllantirish. - T.: «O‘zbekiston», 2014. 62-b.,

6. Xoliqova M. Hamdamova F. Huquqiy tadqiqotlar metodologiyasi: qo‘llanma / M. Xoliqova, F. Hamdamova. – Toshkent: Akademnashr, 2023. – 264 b.